

Beérkezett: 2025. 10. 09. Elfogadva: 2025. 10. 10. Megjelent: 2025. 11. 30.

DOI: 10.21030/anyp.2025.4.8

Szemes Kamilla

A lingvicizmus jelenségek köre, hatásmechanizmusai és a nyelvtudomány feladatai

Beszámoló a 23. Élőnyelvi Konferenciáról

2025. szeptember 3–5. között a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara adott otthont a 23. Élőnyelvi Konferenciának. A jeles nyelvészeti eseményt a Magyar és Általános Nyelvészeti Tanszék, a Szabó T. Attila Nyelvi Intézet, valamint a Kolozsvári Akadémiai Bizottság Nyelvtudományi Szakbizottsága szervezte. Az eseményen több mint 50 előadó vett részt, akik Európa különböző pontjairól utaztak Kolozsvárra, hogy bemutassák legfrissebb kutatási eredményeiket. A konferencián a lingvicizmus, azaz a nyelvi diszkrimináció témája köré szerveződő előadások és műhelyfoglalkozások zajlottak. Az előadások tematikus párhuzamos szekciókban zajlottak szeptember 4-én és 5-én.

Az esemény egy kellemes hangulatú vendégfogadással kezdődött szeptember 3-án a Bölcsészettudományi Kar udvarán, ahol a résztvevőknek lehetőségük nyílt a szakmai párbeszéd mellett baráti beszélgetéseket is folytatni. Az összejövetelt egy városnéző séta követte, Gál Zsófia művészettörténész vezetésével. A vendégek és a kolozsváriak közösen fedezhették fel a város nevezetességeit, kiindulásként a Bölcsészettudományi Kar épületét.

1. kép

Ajándécsomag a konferencia résztvevői számára, háttérben a fogadás pillanatai (Fotó: Domokos Boglárka)

Szeptember 4-én délelőtt ünnepélyes megnyitóval vette kezdetét a konferencia első napja. Szász Levente, a BBTE rektorhelyettese, Fazakas Emese, a Bölcsészettudományi Kar dékánhelyettese és Benő Attila,

a szervezőbizottság elnöke köszöntötte a jelenlévőket. A plenáris előadást François Grin, a Genfi Egyetem Fordító- és Tolmácsképző Karának oktatója tartotta *The conceptualization of linguistic diversity and its implications for policy responses to linguistic diversity* címmel. François Grin előadásában a lingvizmus és a nyelvpolitika kapcsolatát tárgyalta. Kitért arra is, hogy sokan a nyelvpolitikán kívül esőnek gondolják a lingvizmust, szerinte azonban érdemes lehet nyelvpolitikai szempontból is megvizsgálni, miért akarják egyes társadalmak megtartani a nyelvi sokféleséget, mások pedig megszüntetni. Az előadó olyan kérdéseket tett fel, mint: *Hogyan definiálható a nyelvi sokféleség? Hogyan alkalmazható ez a meghatározás a nyelvpolitika gyakorlatában?*

Az előadás a nyelvi sokféleség fogalmának meghatározásával kapcsolatos legújabb kutatások módszereit mutatta be. A bemutatott módszert eredetileg a természettudományokban használták. Először a fajok szintjén történik kutatás, ez ebben az esetben a nyelveket jelenti, majd az élőhelyek szintjén zajlik a vizsgálat, ez jelen esetben a földrajzi helyekre, a területi megoszlásra vonatkozik. Az előadó szerint ennek a két szintnek a bevonásával megoldást találhatunk eddig megoldatlan nyelvpolitikai dilemmákra.

2. kép

François Grin plenáris előadása (Fotó: Domokos Boglárka)

A nyitó előadást követően az első napon a *Lingvizmus, nyelvi intolerancia, megőrzés; Nyelv és oktatás; Nyelvjárások, vélekedések, attitűdök* és a *Nyelvi tájkép, névpolitika* szekciókra került sor. Minden 20 perces előadást egy 10 perces vita követett, amelyet eredményesen ki is használtak a jelenlévők. Ez a beszámoló nem ad lehetőséget mindegyik előadásra kitérni, így a továbbiakban egy szubjektív válogatás olvasható.

A *Lingvizmus, nyelvi intolerancia, megőrzés* szekció előadásai eltérő irányokból közelítették meg a címben található témákat, minden előadás sajátos nézőpontból érzékeltette a nyelvi diszkrimináció következményeit a beszélők körében. Bartha Csilla és Hattyár Helga *Saját hangok, közösségi cselekvőképesség és az ellenállás gyakorlatai siket közösségekben: Történelmi szociolingvisztikai perspektívák* című előadásában a siket közösségek nézőpontjából tárgyalták a nyelvi diszkrimináció problémáját. Az előadás történelmi perspektíván keresztül közelítette meg a magyarországi siket közösség helyzetét a 19. századtól kezdve egészen 2009-ig, amikor a jelnyelvet elismerték önálló nyelvként. Különös hangsúlyt kapott a siket közösségek helyzete

az oktatás közegében, valamint a siketek által működtetett folyóiratok elemzése, amelyeken keresztül megismerhető a közösség ellenállása az őket ért hátrányos megkülönböztetéssel szemben.

Bodó Csanád és Jenei Kamilla *Kecsapos lángos vagy kézműves levendulafagyi? Két lingvicista nyelvész ideológiai a kollaboratív írás kutatásában* című előadásában felhívta a figyelmet arra, hogy a nyelvészek leggyakrabban mások lingvicizmusát vizsgálják, a sajátjukról azonban csak nagyon ritkán esik szó. Megtörve ezt a bevett gyakorlatot ők arra tettek kísérletet, Mary Bucholtz (2019) mintájára, aki önmagára vonatkoztatja a rasszizmust, hogy a saját lingvicizmusukat vegyék szemügyre egy, a középiskolások kollaboratív írásgyakorlatát elemző projekt keretén belül. A bemutatott kutatási eredmények rávilágítottak arra, hogy milyen előfeltételezései vannak akár még a nyelvészeknek is a diákok eltérő szociokulturális háttére és az írásaik közötti összefüggésekről. A projektben szakközépiskolások és egy elitiskola tanulói dolgoztak közösen a szövegeken. A címben szereplő két sajátos étel, a *kecsapos lángos* és a *kézműves levendulafagyi*, szerepelnek a diákok írásaiban, ugyanakkor a két eltérő szociokulturális háttér és a lingvicizmus korlátoltságának szimbólumaiként is funkcionálnak, hiszen a legtöbben, a kutatókat is beleértve, az egyes ételekhez társítanak egy bizonyos szociokulturális közeget, teret adva ezzel a sztereotípiáknak is. Az előadók felvetették a kérdést, hogy egyáltalán képesek vagyunk-e nem lingvicistáknak lenni, vagy nem tudunk teljes mértékben ettől a nyelvi ideológiától eltávolodni. A kutatás bemutatott eredményei felhívják a figyelmet arra, hogy a nyelvi diszkrimináció felszámolásához vezető úton jelentős lépés, hogy a nyelvészek reflektáljanak a saját lingvicizmusukra.

3. kép

A konferencia megnyitója (Fotó: Domokos Boglárka)

Fazakas Noémi és Barabás Blanka: *„Nem eppe tudnak ők tiszta magyarosan beszélgetni”: történetek a nyelvi megbélyegzésről egy revitalizációs program résztvevőinek körében* című előadása a Moldvai Csángómagyar Oktatási Programban részt vevő diákokat ért nyelvi diszkriminációra világított rá. A kutatásban megkérdezett diákok az általános iskolát román nyelven végezték, majd a Moldvai Csángómagyar Oktatási Program révén középiskolai tanulmányaikat magyar tagozaton folytatták, jellemzően Csíkszeredában. Az előadók bemutatták a fiatalokkal készült interjúrészleteket, amelyekben arról nyilatkoznak, hogy hátrányos megkülönböztetés érte őket az eltérő nyelvváltozatuk miatt a diáktársaik vagy akár a pedagógusok részéről. A kutatásban részt vevő diákok válaszaiban fellelhető az internalizált lingvicizmus, vagyis a diákok önmagukkal szembeni lingvicizmusa.

Az előadás felhívja a figyelmet arra, hogy nem csupán maga a nyelvi revitalizációs program jelentős a moldvai csángó közösség számára, hanem a jövőbeli tanáraik és iskolatársaik megfelelő tájékoztatása is a moldvai csángók nyelvváltozatára, kulturális szokásaira vonatkozóan.

A lingvicizmus egyik elsődleges színtere az iskola, így a konferencia előadói között is nagy arányban voltak, akik az oktatási közegben végzett munkájukkal vettek részt. A *Nyelv és oktatás* szekció egyik előadója, Kádár Edit, aki a 2017-ben érvénybe lépő romániai magyar tantervhez készült V–VIII. osztályos tankönyveket vizsgálta a *Ment-e tanterv által a nyelvi szemlélet előbb?* című előadásában. Bár a jelenlegi tanterv a nyelvi változatossággal kapcsolatos értékek felmutatása mellett kötelezi el magát, a tankönyvek továbbra is a lingvicizmus melegágyai, és a nyelvi változatosság szövegszintű megjelenése legfeljebb „látványelem”, nem didaktikai tudatosság eredménye, nem kapcsolódik hozzá reflexió. Az előadás konklúziója, hogy egy, a tankönyvekre nagyban támaszkodó pedagógiai hagyományban nem elégséges a tantervi változás ahhoz, hogy az oktatás ne a nyelvi megőrzés gyakorlatát folytassa.

Az előadásokat követően öt olyan könyv bemutatójára került sor, amelyek öt különböző oldalról közelítik meg a szociolingvisztika tudományát. Elsőként Szabó T. Annamária Ulla mutatta be a Bartha Csilla és Borbély Anna által szerkesztett *Többszervezés Magyarországon. Szociolingvisztikai vizsgálatok nemzetiségekről* című kötetet. A könyv egyes fejezetei a Magyarországon élő beás, német, roma, román, szerb és szlovák nemzeti kisebbségek nyelvi helyzetének több évtizedes összehangolt szociolingvisztikai vizsgálati anyagát tartalmazzák. A következőben Kontra Miklós *Studies in English and Hungarian Language Matters – Angol és magyar nyelvészeti tanulmányok* című tanulmánykötetét mutatta be Sándor Klára, aki nem tudott Kolozsvárra utazni, ezért online formában zajlott a könyvismertetés. A tanulmánykötet a szerző 1998 és 2023 között megjelent válogatott írásait foglalja magában. A harmadik bemutatott munka a 22. Élőnyelvi Konferencia tanulmánykötete volt, amely Bodó Csanád és Szabó Gergely szerkesztésében jelent meg. A szerkesztőkkel a kötetéről Jenei Kamilla beszélgetett. A negyedik könyv kolozsvári kötődésű, hiszen Péntek János legfrissebb tanulmánykötetéről, az *Otthonosság, hagyomány és identitás a nyelvjárásokban* címűről beszélgetett a szerzővel Fazakas Emese. Az esemény végén Bodó Csanád egy újabb munkájáról, a *Tizenkét lecke a nyelv, a kultúra és a társas viszonyok tanulmányozásához* című, egyetemi hallgatók számára írt tankönyvről folytatott eszmecsere a szerzővel egykori tanítványa, Szabó Gergely. A bemutatott könyvek szorosán kapcsolódtak a konferencia témájához, hiszen átíveltek a határokon, sokfélék és változatosak voltak, akárcsak a magyar nyelv.

A 23. Élőnyelvi Konferencia második napja két plenáris előadással indult, amelyeket Kontra Miklós és Sándor Klára elismert magyar szociolingvisták tartottak. Kontra Miklósnak *A magyarok és a lingvicizmus 2025-ben* című előadása kitért arra, hogy a lingvicizmus éppen olyan súlyos hátrányos megkülönböztetést jelent, mint a szexizmus vagy a rasszizmus, ráadásul magyar nyelvterületen sajnálatos módon igen elterjedt, ezért – az előadó szavaival élve – akár „magyar nyelvészeti szexizmusnak” is nevezhetnénk. Az előadásban az oktatás közegében jelen lévő nyelvi diszkrimináció is helyet kapott, hiszen mindenképpen fontos hangsúlyozni, milyen komoly felelőssége van egy pedagógusnak abban, hogy a gyermek hogyan viszonyul önmaga és mások nyelvhasználatához. Kontra Miklós az oktatási segédanyagok nyelvszemléletére is kitért, felhívva a figyelmet arra, hogy a tankönyvek nagy részének kizárólagos nyelvváltozata a sztenderd, míg a diákok között csak nagyon kevesekre igaz, hogy ez lenne az anyanyelvváltozatuk. A tankönyveket olvasva a nyelvjárást beszélő tanulóknak az az érzetük lehet, hogy „engem kihagytak a nyelvtankönyvből”, így kevésbé érezhetik magukéinak azokat a könyveket, amelyek azért születnek meg, hogy a tanulásra, a fejlődésre motiválják őket. Az előadó pozitív példaként megemlíttette a jelenleg is érvényben levő romániai magyar tantervet, amely amellett, hogy nyelvészeti szempontból teljes mértékben legitím, az anyanyelvváltozat tiszteletben tartását írja elő.

Sándor Klára *A nyelvi diszkrimináció kulturális és biológiai beágyazottsága* című plenáris előadására online formában került sor, amely akárcsak a másik két vendég nyitó előadása, hamarosan megtekinthető lesz a Kolozsvári Akadémiai Bizottság YouTube-csatornáján. Az előadás kitért arra, hogy a nyelvi diszkrimináció és a nyelvi előítéletesség magyar viszonylatban napjainkban is jelen van, bár gyengült az utóbbi időben. Sándor Klára a magyar nyelvi előítéletesség kulturális és biológiai beágyazottságát ismertette. Ezek alapján a nyelvi előítéletesség olyan magyar és európai kulturális vonatkozásokban gyökerezik, mint az irodalom, a nemzet és a nyelv összekapcsolódása vagy egy bizonyos nyelv, például a latin felértékelése, akár idealizálása. Biológiai szempontokra is visszavezethető a nyelvi diszkrimináció. Az ember a társadalom kialakulása előtt csoporttársadalmakban létezett. Ezekben a csoportok viszonylag zárt és homogén rendszereket alkottak, így a nyelvi különbségek eszközül szolgáltak arra, hogy megkülönböztessék a különböző csoportok tagjait. Sándor Klára 1996–2006, illetve 2017–2024 közötti időszakokban készült kvalitatív felmérések adatait hasonlította össze, amelyek alapján arra a következtetésre jutott, hogy a nyelvi diszkrimináció és az ezt megelőző nyelvi előítéletesség gyengül a magyar nyelvterületen. Említést tett arról, hogy a nyelvművelés továbbra is nagy presztízzsel, sőt politikai támogatással rendelkezik, de ez mégsem növeli a nyelvi normativizmus explicit megnyilvánulását. Az előadó szerint nagymértékben befolyásolja a nyelvművelés visszaszorulását a nyelvművelő műsorok népszerűségének a csökkenése, illetve az oktatási rendszer átalakulása, amelyben már sokkal kevesebb időt fordítanak az előíró szemléletre.

4. kép

A konferencia egyik szekciója (Fotó: Domokos Boglárka)

A konferencia második napján a sokszínű előadások mellett, amelyek a *Kétnyelvűség, többnyelvűség; Nyelvváltozatok, nyelvi formák* szekciókban zajlottak, két műhelyfoglalkozáson is lehetőségük nyílt részt venni a jelenlévőknek. Az első műhelyt Szabó Gergely vezette *Hogyan műveljük a szociolingvisztikát? Világkávézó a lassú tudományról* címmel. A résztvevők kisebb csoportokban beszélgettek a kutatókkal a tudományos élet munkatársait terhelő akadémiai és publikációs nyomásról, a kiégés veszélyéről, a digitalizáció oktatásra gyakorolt hatásáról, de téma volt az örömteli munkavégzés is. Az egyes asztaloknál a beszélgetéseket Szabó Gergely, Krizsai Fruzsina, Szánthó Zsuzsa és Turai Katalin Ráhel moderálta. A műhely végén a résztvevők egy közös zárókörben oszthatták meg, hogy mit visznek magukkal a foglalkozásról.

Délután Heltai János Imre vezetésével zajlott a *Mi teszi a kutatót? Egy civilekkel közösen készített, részvételi alapon alapuló szociolingvisztikai folyóirat szerkesztésének tanulságai* című műhelyfoglalkozás, amelynek keretében a jelenlévők megismerhették a *Duj Dzséne – Ketten* nyelvészeti részvételi etnográfiai folyóirat szerkesztőit, munkatársait, akik betekintést engedtek a lap háttérmunkálataiba, ahol a hivatásos kutatók és egyetemi hallgatók közösen dolgoznak az írásokon a tiszavasvári roma és magyar közösség tagjaival. A műhely résztvevői beleolvashattak a *Duj Dzséne – Ketten* néhány számába, illetve egy-egy cikk kapcsán ki is próbálhatták a közös írásgyakorlatot. A kutatócsoport tagjai rövid videókat is bemutattak a szerkesztői ülésekről, ahol ugyanolyan jelentőségű tagok a helybéli romák és a szakképzett kutatók. A kutatócsoport egyik tagja, Kerekesné Lévai Erika, megosztotta a tapasztalatait arról az időszakról, amikor a tiszavasvári Magiszter iskolát vezette, ahol főként roma diákok tanultak. A résztvevőknek lehetőségük volt szabadon kérdezni a műhely vezetőitől, illetve meghallgatni egymás szövegeit, amelyeket a közös írásgyakorlat során készítettek.

A 23. Élőnyelvi Konferencia zárásaként, a tartalmas szakmai beszélgetéseket követően az előadók és a szervezők közösen látogattak el a nemrég felújított válasszúti Bánffy kastélyhoz. A kirándulás baráti hangulatban telt, önkéntes diákként öröm volt látni, hogy elismert nyelvészek baráti beszélgetések közepette fedezik fel Kolozsvár környékének egyik kis ékszerdobozát, és örülnek a találkozásnak, hiszen ritkán van lehetőségük időt tölteni az Európa különböző részein élő kollégáikkal.

A konferencia előadásai rávilágítottak arra, hogy a nyelvi diszkrimináció ugyanolyan mértékben elítélendő, mint a diszkrimináció bármilyen más formája. A 23. Élőnyelvi Konferencia olyan kutatások bemutatásának adott teret, amelyek érdemben tesznek azért, hogy ne megbélyegzéssel viszonyuljunk beszédpartnerünk nyelvhasználatához, hanem elfogadással, az oktatásban pedig ne a tiltott nyelvi formáknak legyen hosszú listája, hanem a sokszínű alternatíváknak, amelyek közül a diák kiválaszthatja a helyzetnek megfelelőt.

Irodalom

Bucholtz, Mary 2019. The public life of white affect. *Journal of Sociolinguistics* 23(5): 485–504. <https://doi.org/10.1111/josl.12392>

Kamilla Szemes: The phenomenon of linguisticism, its mechanisms of impact, and the tasks of linguistics. Report from the 23rd Spoken Language Conference

Kulcsszók: szociolingvisztika, lingvicizmus, nyelvi diszkrimináció, anyanyelvi oktatás, élőnyelvi konferencia
Keywords: sociolinguistics, linguisticism, linguistic discrimination, native language instruction, conference on living languages

Az írás szerzőjéről

Szemes Kamilla
Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Románia
kamilla.szemes[kukac]stud.ubbcluj.ro
<https://orcid.org/0009-0003-7036-0087>